Міністерство освіти і науки України
Запорізький державний університет

УДК 808.3 – 087 (043)

Ніколаєнко Ірина Олександрівна

СТРУКТУРА Й АРЕАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЕКСИКИ ТРАДИЦІЙНОГО ТКАЦТВА В УКРАЇНСЬКИХ СХІДНОСЛОБОЖАНСЬКИХ ГОВІРКАХ

Спеціальність 10.02.01 – українська мова

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Запоріжжя – 2000

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у відділі діалектології Інституту української мови НАН України.

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор
Гриценко Павло Юхимович,
Інститут української мови НАН України,
завідувач відділу діалектології.

Офіційні опоненти – доктор філологічних наук
Герман Костянтин Федорович,
Чернівецький національний університет
ім. Ю.Федьковича,
професор кафедри історії та культури української мови;

– кандидат філологічних наук, доцент
Фроляк Любов Дмитрівна,
Донецький національний університет,
доцент кафедри української мови.

Провідна установа – Рівненський державний гуманітарний університет
Міністерства освіти і науки України,
факультет української філології,
кафедра української мови.

Захист відбудеться "___" _____ 2000 р. о ___ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 17. 051. 02 для захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук при Запорізькому державному університеті (69600, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Запорізького державного університету(69600, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66).

Автореферат розіслано "___" _____ 2000 р.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради Хом'як Т.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Ткацтво – один з найдавніших промислів слов'ян, яким займалися переважно жінки. Як різновид домашнього, а потім і промислового виробництва ткацтво досліджували відомі етнографи О.Боряк, А.Курилович, Н.Лебедєва, Г.Маслова, Н.Стромилов та ін.; усталений комплекс технологічних прийомів та типові знаряддя праці в XIX – на початку XX ст. описані за окремими регіонами України.

У працях про ткацьку термінологію в етимологічному (З.Веселовська, О.Трубачов), лексикографічному (В.Василенко, К.Матейко, Є.Шевченко), історичному (З.Носкова, Н.Порфиренко), етнолінгвістичному (М.Павлова), лінгвогеографічному в поєднанні з описовим (М.Безкишкіна, Н.Владимирська, Й.Дзендзелівський, Л.Терешко, Б.Фалінська) аспектах цю лексику розглянуто як тематичну групу (ТГЛ), яка об'єднує ряд лексико-семантичних груп (ЛСГ), зокрема, назви технологічних операцій, прийомів і способів обробки сировини, продуктів виробництва та інших ткацьких реалій. На тлі свідчень багатьох слов'янських мов проаналізовано термінологію народного ткацтва східнополіських (північно-східні райони Сумщини – М.Безкишкіна), поліських (М.Павлова), наддністрянських (Н.Венжинович), степових (Л.Терешко), закарпатських (Й.Дзендзелівський) говірок; проте досі не було здійснено опис цієї лексики у східнослобожанських говірках.

Відсутністю монографічного опису лексики традиційного народного ткацтва східнослобожанських говірок зумовлена **актуальність роботи**. У загальномовних і діалектних словниках ця лексика східнослобожанського ареалу відтворена частково; етнографічні записи із Слобожанщини подають незначну інформацію про ткацький промисел. У зв'язку з архаїзацією й занепадом промислу особливого значення набуває фіксація лексики ткацтва, яка об'єднує назви виробничих та обрядових дій його учасників. Вияв шляхом картографування просторової варіативності лексики і всебічного вивчення її як однієї з ланок культури розширює інформацію про матеріальну й духовну культуру регіону.

Дослідження є складовою частиною комплексних загальнодержавних тем "Лексичний атлас українських говорів" та "Словник українських народних говорів" (Інститут української мови НАН України та кафедри української мови вузів України), а також теми Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка "Структурно-семантичне вивчення лексики українських східнослобожанських говірок".

Об'єкт дослідження – українські східнослобожанські говірки лівобережжя Сіверського Дінця, розташовані в північних районах Луганської області. Свідчення про особливості цих говірок подають праці Я.Головацького, М.Максимовича, О.Потебні, О.Шафонського та ін. К.Михальчук окреслив межі слобожанського говору в цілому та визначив основні його риси, І.Матвіяс виділив у слобожанському говорі окремі типи говірок. Опис різних структурних рівнів

східнослобожанських говірок здійснили Л.Лисиченко (основні фонетичні, морфологічні й лексичні особливості Дворічанського та Куп'янського районів Харківської обл.), Б.Шарпило (фонетичні й морфологічні риси говірок Старобільщини), З.Сікорська (словотвірні особливості говірок межиріччя Айдару й Калитви), К.Глуховцева (лексика народного побуту українських східнослобожанських говірок Луганської обл.), В.Лєснова (лексика на позначення людини та її рис в українських східнослобожанських говірках), І.Магрицька (обрядова лексика цих же говірок). Дальше дослідження лексики передбачає аналіз багатьох тематичних груп, які ще не були предметом розгляду. Серед них і лексика народних ремесел, промислів, зокрема, і традиційного народного ткацтва.

Метою дослідження є опис складу, семантичної структури та просторової поведінки лексики традиційного ткацтва в українських східнослобожанських говірках на тлі інших українських говорів.

Для реалізації поставленої мети розв'язано такі **завдання**: 1) у межах окресленого континууму в говірках описано склад та семантичну структуру лексики традиційного ткацтва; 2) встановлено відношення східнослобожанських говірок до інших українських діалектних зон; 3) з'ясовано процеси номінації в ткацькій лексиці; 4) виявлено джерела формування аналізованої лексики; 5) досліджено просторову поведінку й варіативність ткацької лексики.

Джерелами дослідження послужили власні польові записи лексики традиційного народного ткацтва, здійснені в 65 населених пунктах Східної Слобожанщини впродовж 1988-1998 рр., етнографічні дослідження, різноманітні словники, лінгвістичні атласи, збірки діалектних текстів.

Методами дослідження є описовий і лінгвогеографічний.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вона є першим дослідженням лексики традиційного ткацтва східнослобожанських говірок; це сприяє створенню вичерпної характеристики українських діалектів, дає матеріал для з'ясування закономірностей формування й розвитку лексики південно-східного наріччя.

Теоретичне значення дослідження полягає у з'ясуванні закономірностей збереження в часі лексики народних промислів, поглибленні знань про зв'язок вербального й позавербального компонентів традиційної культури.

Практичне значення роботи визначається тим, що матеріал може бути використаний для укладання Лексичного атласу української мови й регіонального лексичного атласу, Словника українських народних говорів, словника східнослобожанських говірок; численні магнітофонні записи ввійдуть як компонент до Української діалектної фонотеки та діалектної текстотеки.

Апробація роботи. Основні положення й результати дослідження викладено в доповідях на XVII діалектологічній нараді (Київ, 1997), на всеукраїнських науково-практичних конференціях, присвячених творчості Б.Грінченка (Ворошиловград, 1988; Луганськ, 1999), на регіональній